Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

ЗАМАН

Геуюрге кюн, тотурну арт айы (апрель), 14, 2020 жыл

№ 43 (20776)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ — ВРЕМЯ — ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Парламент

Урунууну ветеранларына ахча тёлеуню низамы тохташдырылгъанды

КъМР-ни Парламентини президиумуну кезиулю жыйылыуу эпидемияны жайылыууна къажау жорукълагъа тийишлиликде видеоконференция халда бардырылгъанды. Депутатла 20 соруугъа къарагъандыла.

Биринчиден, «2020 жылда эм 2021-2022 жылланы план кезиуюнде Борчлу халда медицина страхованияны КъМР-де жер-жерли бёлюмюню бюджетини юсюнден» законнга тюзетиулени сюзгенди. Дагъыда «КъМР-де инсанланы бир-бир къауумларына къырал социал болушлукъну юсюнден» законну 4-чю эм 10-чу статьяларына кийирирге белгиленнген тюрлениулеге къаралгъанды. Ала республиканы прокууроруну эсгертиулерине тийишлиликде хазырланнгандыла. Алагъа кёре урунууну ветеранларына тёлеуле ала къайда жашагъанларына къарамай берилирге керекликни тохташдырылгъанды.

Документле депутатлагъа юлешиннгендиле. Ала тынгылы сюзюлгенден сора Парламентни пленар жыйылыуунда тинтилликдиле.

Кенгеше федерал законланы проектлерине, РФ-ни субъектлеринде законла чыгъарыучу органланы башламчылыкъларына къаралгъанды. Алада сёз хайырланыучуланы эркинликлерин сакълауну, сабийлени саулукъларын къоруулауну, РФ-де физкультураны бла спортну айнытыуну юслеринде барады. Жер, Агъач эм Налог кодекслеге тюрлениуле да тинтилгендиле.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Оператив штаб

Не жаны бла да уллу сакълыкъ изленнген кезиу

13 апрельде кюн ортада белгили болгъан шартлагъа тийишлиликде, КъМР-де коронавирус 50 адамда ачыкъланнганды. Бу жукъгъан ауругъа къажау оператив штабдан билдиргенлерича, бу кезиуге 5114 тест бардырылгъанды. Шабат кюн ауруу 15 адамда тохташдырылгъанды. Юйлеринде туруп, 1160 инсан медицина тинтиуледен ётеди. Биогюнгне юч адам, сау болуп, юйлерине ашырылгъандыла.

Аны бла бирге госпитальда 20 адамгъа багъылады, ары энтта тёртеулен келтириллгендиле. Жарсыугъа, тёрт адам реанимациядадыла, аладан экисини хали осалды. «Ала COVID-19 бла бирге диабетден да къыйналадыла. 58-жыллыкъ эм 68-жыллыкъ саусузла ИВЛ аппаратла бла солуйдула», -деп билдиргендиле штабдан.

39 адам кеслерине юйде бакъдырадыла, алада ауруу женгил халда ётеди.

Битеу да бирге уа, материал хазыр болгъан кезиуде, Шимал Кавказда бу жукъгъан ауруу 350 адамда тохташдырылгъанды. Бир кюнню ичинде 36 адам аругъанды. Саусузланы асламы Ставрополь крайда (86) эмда Дагъыстанда (84) жашайдыла. Чеченде уа 49 инсанда, Шимал Осетияда бла Ингушетияда уа 34-шер адам табылгъанды. Эм аз ол Къарачай-Черкесде жукъгъанды (13 адам). Шимал Кавказда ауруудан 38 адам сау болгъанды, жарсыугъа, он инсан ауушхандыла.

Россейде тарихлени юслеринден айтханда, тюш ортада белгили болгъаныча, ауругъанланы санына 2558 адам кёшулгъанды эмда биогюнгюкде аланы саны 18 328 болгъанды. Пандемия башланнган кезиуден бери къыралда COVID-19-дан 148 саусуз ауушханды. Биогюнлюкде уа РФ-де саусузланы ачыкълар мурат бла 1,3 миллион тест бардырылгъанды.

Жукъгъанланы асламы Москвада эм Санкт-Петербургда жашайдыла. Ауруну жайылыуун тохтатыр мурат бла уа къыралны ара шахарында орамгъа жаланда цифралы пропуск бла чыгъаргъа эркин этилгенди. Башха регионлагъа уа Коммуникацияла эм информация министерство «Госуслуги стоп коронавирус» деген программаны хазырлагъанды. Аны мобиль телефоннга салып, пропуск алыргъа боллукъду. Алай бу амал бла жаланда «Госуслуги» порталда эсепде турганла хайырланаллыкъдыла.

Белгили болгъаныча, Новосибирскде «Вектор» институт 29 июнюда коронавируса къажау вакцинаны сынап башларыкъды. Биогюнлюкде анга къатышыргъа сюйгенлерин 60 адам билдиргендиле.

Алай бу къорхъуулу кезиуде терк байыкъланыргъа сюйгенле да чыгъадыла. Сёзге, сизни телефонугъузгъа юйден тышына чыкмазгъа деген буйрукъну бузгъаныгъыз ючюн тазир салыннганды, деген СМС билдириу келирге боллукъду. Алай ахчаны тёлерге ашыкъмагъыз, аны сизге хыйлачыла ийгендиле.

Дагъыда социал сетьледе къыралда карантин кийирилгени бла байламлы социал тёлеуле этиледиле, деген ётюрюк хапар, документлени хазырларгъа болушхан сайтланы атлары да басмаланадыла. Алай аладан анкетаны толтургъандан сора уа компенсацияны алыр ючюн комиссия тёлерге керекди, деген билдириу келеди. Алай бла хыйлачыла биягъы сизни ахчагъызны юзерге кюрешедиле.

Дагъыда абаданлагъа сёлешип, карантин бла байламлы тёлеулеге тийишлисиз деп, банк карталарыны шартларын сурайдыла. Аланы билгенлей а, ахчаны къолгъа этип, тас боладыла. Акъ халатла, комбинизон да кийип, фатарда дезинфекция бардырабыз деген сылтау бла кеслери жашагъанланы юйлерине кирип, аланы тонагъан кезиуле да бардыла къыралда.

Алай бла бу кезиуде сакъ болургъа, ауруудан сакъланыр ючюн тазалыкъны жорукъларын толтурургъа, онг болгъанына кёре, юйден тышына чыкмазгъа керекди, биотюнда 65 жылдан таматалагъа.

Хыйлачыланы «ыргъакъларына» тюшмез ючюн а биотюнда сакъ болургъа тийишлиди: танымагъан адамны юйюгюзге къоймагъыз, банк картагъызны шартларын бир адамгъа да белгили этмегиз, ишекли тазирлени тёлемегиз.

ТИКАЛАНЫ Фатима
хазырлагъанды.

АЙНЫТЫУ

Элбрусну тийресинде жангы канат жолла тартыр умутлудула

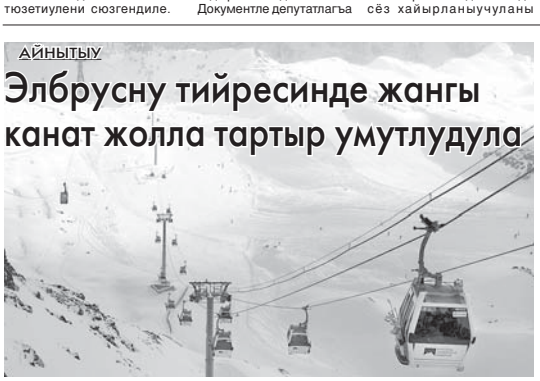

Къабарты-Малкъарда «Эльбрус» ВТРК-ны тийресинде ЕL3 эм ЕL6 эки канат пассажир жол ишлерге проект-смета документация экспертизаны ётгенди, специалистле аны къабыл кёргенлерине эсеп чыгъарылгъанды.

Къабарты-Малкъарны Минги тау этегини тау районун жыл сайын жюз мингле бла турстле эм спортчула жокъалайдыла. Битеу кезиуде ишлет тургъан «Эльбрус» турист-рекреация комплексни жангыртылгъан инфраструктурасыны, анга уа 15,4 километр тапланды-рылгъан тау-лыжа трасса эм 7 подъёмник киредиле, хайырындан спортну лыжала тюрлюсю бла курортда жазжай кезиуде да кюреширча онг барды.

ЕL3 подъёмник кресельный канат жолду, ол лыжачыланы, сноубордчуланы тау-лыжа трассаны тебиреучю тийресине буксировка этерге деп къуралады. Жолну узунлугъу 203 метрди, сыйындыргъан кючю – сагъатха 2000 адам. ЕL3 трассаны башланыуу – канат жолну 3452,00 метр белгиде тёбен станциясы, ол ишлет тургъан «Мир» канат-кресельный станцияны бийикligи чакълы бирде орналлыкъды. Ахыры – баш станция (3515,00 метр белгиде).

ЕL6 жол – тёбен эм баш станциялада несуще-тяговой канатдан ычхындырылыр онглары болгъан он жерли гондолалары бла кольцевой подъёмник. Канат жолну узунлугъу 830 метрди, сыйындыргъан кючю – сагъатха 2400 адам. Проекти этилген трассаны башланыуу – тенгизден 3395,90 метр бийикликде ЕL6 пассажир канат жолну тёбен (обводной) станциясы, ахыры – баш (приводный) станция тенгизден 3516,00 метр бийикликде.

ЕL3 эм ЕL6 подъёмникленни проект майданларына кётюрюлюу бюгюнлюкде ишлет тургъан жолла бла боллукъду – Азау Таладан «Мир» канат-кресельный станциягъа дери.

Россейни Главгосэкспертизасыны экспертлери къабыл кёрген конструктив эм ёлчем-планировка оноула тау-лыжа курортну тийресинде сейсмология жаны бла сегизден тогъуз баллгъа тебиуледе канат жолланы къоркъуусуз хайырланыуну жалчытадыла.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

Партия жашау

Магъаналы оноуланы – къысха заманны ичинде

«Единая Россия» РФ-ни Къурулуш эм жашау журт-коммунал мюлк министерствосуна коронавирус жукъгъан ауругъа къажау мадарла бла байламлы коммунал тёлеулени низамын алышыргъа кереклисин билдиргенди.

- Къыралны инсанларына, аланы файдаларына къарамай, газ, суу, ток, жылыу, къалгъан-къулгъанланы жарашдырыу ючюн тёлеуле заманында этилмеселе, тазирле салынырыкъ тюйюлдюле. Дагъыда аланы кесерге эркин этиллик тюйюлдю,- дегенди премьер-министр **Михаил Мишустин** РФ-ни Правительствосуну коронавируса къажау координация советини президиумуну жыйылыуунда.

Партияны Генеральный советини секретары, Федерация Советни вице-спикери **Андрей Турчак** бу башламчылыкъны юсюнден парламентни баш палатасыны жыйылыуунда айтхан эди. Ол быллай мадарла карантин салгъан хатаны азайтыргъа себеплик этеригин чертгенди.

КъМР-ни Парламентини Къурулуш, ЖКХ эм ТЭК комитетини башчысыны орунбасары Олег Залин бу башламчылыкъны магъанасын чертгенди.

- Законланы бузмагъан инсанла ачымазгъа керекдиле. Коммунал тёлеулени этгенде къыралны жанындан себеплик артыкъда магъаналыды. «Единая Россия» эмда РФ-ни Правительствосу къысха заманны ичинде тийишли оноула чыгъаргъандыла,- дегенди ол партияны КъМР-де регион бёлюмюню пресс-службасына.

ТОКЪЛАНЫ Фатима
хазырлагъанды.

КЕНГЕШ

Картофну бла тахта кёгетлени ёсдюрюуге – энчи эс

Кёп болмай РФ-ни эл мюлк министрини биринчи орунбасары **Джамбулат Хатуов**, картофну бла тахта кёгетлени ёсдюрюуге эм ала бла ич рынокну жалчытыуугъа жоралап, кенгеш бардыргъанды. Анга агропромышленный комплексни, илму учреждениялары, организацияланы келечилери эм башхала къатышхандыла.

Джамбулат Хатуов социал магъаналы продукция бла болумгъа оператив штаб дайым кёз-къулакъ болгъанын, картофну бла тахта кёгетлени кёбейтирча амалла жарашдырылгъанларын да билдиргенди. Былтыр Россейни аграрийлери картофдан 7,5 миллион тонна эм тахта кёгетледен да 12 миллион тоннадан аслам алгъанларын билдирип, быйыл баш борчладан бири - тирликни 25 процентге кёбейтиргеди, дегенди.

Тюбешиуде агропромышленный комплекслени келечилерине бёлюмде къармашхан союзла, ассоциацияла эм илму арала бла байламлыкъда 2025 жылгъа дери тахта кёгетчиликни айнытыу жаны бла къыйматлы проектлени жарашдырыргъа буюрулгъанды.

Къабарты–Малкъардан кенгеше республиканы эл мюлк министри **Хасан Сижажев**, аны орунбасарлары **Мачраил Шетов** бла **Тимур Вадахов**, ведомствону ашазыкъ эм жарашдырыучу промышленность бёлюмюню таматасы **Лариса Кампарова** да къатышхандыла.

Ала докладларында быйыл республикада тахта кёгетле 15,2 минг гектаргъа салынгъанларын билдиргендиле. Ол былтырдан алты процентге асламды. Анга кёре, 484,8 мингден аслам тоннагъа неда 9 процентге кёп тирлик алыр мурат этиледи. Биогюнлюкде картофдан 8,4 минг гектар салынгъанды, ол да 2 процентге кёпдю. Аны тирлигинден 195 минг тонна жыяр муратлыдыла. Алай болса, ол къырал программада белгиленнген кёрюмдюлеге келширикди.

Биринчи апрельни эсеплерине кёре, картофдан 7 минг тонна эм къызыл чюгюндюрден 720 тонна

барды. Саулай айтханда, ала жетиширчадыла эм багъалары да кётюрюлмегенди.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман
хазырлагъанды.

Закон

Кредит алгъанлагъа болушлукъну кенгерте

РФ-ни Федерал Жыйылыуун Федерация Советинде КъМР-ни Парламентини келечиси – Бюджет эм финанс рынокла жаны бла комитетни башчысыны орунбасары **Улбашланы Мухарбий** ипотека кредитлери болгъан инсанлагъа «солуу кезиу» берууню юсюнден оноугъа кёзкъарамын билдиргенди. Ол жаны бла буйрукъну РФ-ни Президенти **Владимир Путин** губернаторла бла кенгешде Россейни Правительствосуна бергенди. Аны бла бирге бу социал себепликни кенгертиуню амалларын излерге кереклиси да чертилгенди.

- Ипотека кредитлери болгъанлагъа аланы тёлеуню арт болжалгъа салыу КъМР-ни инсанларына артыкъда магъаналыды. Жаланда былтыр ёнкюч ахчаны юч минг адам алгъаныны, битеу да бирге алагъа 6 миллиард сомдан аслам берилгенин белгилерчады.

Биогюнлюкде уа тийишли законла жарашдырылгъандыла, ол санда къыйын жашау болумгъа тюшенлеге «кредит каникулла» алыргъа эркинлик берген закон, къысха заманны ичинде хазырланып, къабыл этилгенди. Алай анда белгиленненича, кредитни ёлчеми 1,5 миллион сомдан аслам болса, «солуу кезиу» берилмейди. Алай бла уа инсанларыбызны кёбюсю бу амалны хайырланалмай къалгъандыла.

Аны себепли Федерация Совет ол ёлчемни кёбейтирге деп аллай башламчылыкъны къабыл кёргенди. Ол КъМР-ни инсанларына керти окъуна уллу болушлукъ боллукъду, деп оюм этеди сенатор.

АБДУЛЛАХЛАНЫ Фатима
хазырлагъанды.

ИГИЛЕНДИРИУ

Жангыртыуну - проектлеге кёре

Быйыл Къабарты-Малкъарда «Къоркъуусуз эм тынгылы машина жолла» миллет проектни чеклеринде регион магъаналы жолланы 95 километрден асламы мардалагъа келиширча боллукъду. Жангыртыу ишле 20 участокда бардыраллыкъдыла. Аны бла бирге 44 километр чакълы бирде кече жарытырча чыпынлары бла чыракъла да орнатыллыкъдыла.

Тынгылы ремонт ишле «Дейское – Тёбен Курп – Шимал Осетиия-Алания», «Бабугент - Бызынгы» жоллада эм «Северный» автовокзалны аллында бардыраллыкъдыла – битеу да 12 километр чакълы жол жангыртыллыкъды.

Дагъыда 14 объектде неда 70 километрлик участокда - Акъ-Суу, Шалушка, Куба, Псынадаха, Урух, Дейское, Алтуд, Кишпек, Лашкута, Сармаково эм Псынабо элледе жоллагъа асфальт жайыллыкъды эмда ара орамларыда тротуарла ишлерикдиле. Аны бла бирге Чегем, Залукокоаже, Псыгансу элледе да 12,5 километр чакълы жолгъа ремонт этилгенди.

Сагъынылгъан ишлени хайыры бла республикалы магъаналы иги кесек жолну мардалагъа келиширча этерге онг табыллыкъды. Ишлени саулай жылны ахырына тамамлар мурат барды.

Эсге сала айтсакъ, былтыр «Къоркъуусуз эм тынгылы машина жолла» проектни чеклеринде регион магъаналы жолланы 65 километрге къаралгъанды.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман
хазырлагъанды.

ЭСГЕРТИУ

Къапны къаплау бла чекленип къалмагъыз

Жаланда медицина къаплау бла коронавирус инфекциядан къоруулану амал жокъду, дегенди Саулукъ сакълауну битеудуния организациясыны (ВОЗ) Россейде кеченси Мелита Вуйнович телевизор бериуледен биринде. Бир-бир адамла къапланы кийгенлей, къоркъуусуз болгъан сунуп, тынчайып къаладыла. Болсада бир бирден узакъ турууну бла къолланы терк-терк жууну да магъанасы бек уллу болгъанын унутмазгъа керекди. Адам бетине да жаланда таза къоллары неда салфетка бла тиерге тийишлиди.

-Бетигизге салгъан къап мылы, суулу болмасын. Эки сагъатдан а аны атып къоюгъуз. Алай этмесегиз, ауругъаныгъызны кючлендирирге эмда башхаланы да ууландырыргъа боллукъсуз, - дегенди ВОЗ-ну келечиси.

Вуйнович айтханга кёре, ауруумагъан адам ауругъан бла бир отоуда турмай эсе, анга къап керек тюйюлдю. Алай а кёп адамны арасында эсе уа, ол анга вирусха жагъылмазгъа болушуркъуду. «Болсада къайтарыр айтама, бир бирден узакъ туруудан игиси жокъду», - деп чертгенди ол.

Саулукъ сакълауну битеудуния организациясыны келечиси къапла жетишмегенлерине да эс бургъанды, ала хар врачда болургъа кереклисин да эсгертгенди.

Алгъаракълада уа РФ-ни Саулукъ сакълау министерствосундан билдиргенича, жаланда медицина къапла болсунла деп изленмейди, аланы адам кеси аллына тигерге да боллукъду. Бек башы – къапдан вирус адам сёлешген, жётел этген заманда ётюп къалмаза болсун.

ЮСЮПЛАНЫ Галина
хазырлагъанды.

Жазылыу – 2020

Биринчи майдан алып, окъуп башларча

Хурметли жамауат!

Сиз бир тюрлю сылтаула бла «Заманнга» жазылалмай къалгъан эсегиз, ишни тюзетирге онг барды. Апрельни 24 дери, почтагъа барып, ана тилибизде чыкъгъан газетге жазылсагъыз, аны 1 майдан алып, окъуп башларыкъсыз.

Эки айгъа жазылыуну багъасы – 222 сом.

Бизни индексибиз - 51532

Уллу Хорламны

75-жыллыгына

Гитлерчиле аны ючюн нохтабау жоралагъандыла

Каракетланы Кёккюзню жашы Юнус Къарачай-Черкесни Джегута элинде туугъанды, артда Элтаркъачда жашагъанды. Уруш башланырдан алгъа аны аскерге чакъырадыла. Ол Запад Белоруссияны Польша бла чегинде къуллукъ этгенди, полковой школну жетишимли бошап, сержант чын да алып, алгъа бёлюмню таматасы, ызы бла мараучуланы взводуну командирини болушлукъчусу болуп тургъанды. Ол къуллукъ этген батальон кирген 17-чи танк Забайкал дивизиягъа Молодечно шахарны къатында гитлерчи аскерле бла сермеше уруш башланнган экинчи кюн окъуна киришире тюшгенди. Душман кёп кереге кючлю болгъаны ючюн бизникиле уллу къоранчла бла артха тураклладыла.

Зембино элде уа батальон къуршоугъа тюшеди, Юнус башха танкчыла бла бирге жигитча сермешеди, болсада аскерчи нёгерлери жоюлгъандан сора бизникилени табагъа кюрешгенди. Болмагъан сора уа агъачха къачханды. Анда уста мараучу болгъаны себепли ол къолунда къалгъан къауалы бла кеси жангыз партизанлыкъ этип, немисли офицерлеен бир ненчасын ёлтюреди. Бир жол а Белоруссияны Борисов шахарыны тийрелеринде кесини аскерчи шуёху Хайыркъызланы Кичибатырча тюбел къалады. Ол да автоматы бла кеси аллына партизанлыкъ этип айланнганды. Ала, бир бирлерин танып, къаты къучакъалашдыла да, андан сора душманнга къажау кюрешни бирге бардырып башладыла.

Шуёхла партизанла къайда болгъанларын билмегендине, ала бла бир тюрлю байламлыкълары болмагъанды. Биринчи аскер операцияларын а 1941 жылда сентябрьде ётдюрюп, немислиле Борисовну къатында концлагерьден Кюнбатышха сюрюп баргъан совет аскерчилени уллу къауумун (100-ге жууукъ адамны) эркин этгендиле. Ызы бла жашла полициячыланы гарнизонун, кёп гитлерчини да къырып, аскер жесирлени дагъыда эки къауумун азатлагъандыла, эки управаны бла эки жау заводну чачдыргъандыла.

Аллай ишледен сора немислиле Къаракетланы Юнусну бла Хайыркъызланы Кичибатырны ызларындан болгъандыла. Ала биринчисине "Коля Черный", экинчисине да "Леня Черный" деп атагъандыла. 1941 жылда октябрьде немисли генерал, Борисовну коменданты: "Борисов шахарны къатында эмда эллени тийрелеринде къызыл офицерлени къауумундан совет бандитле Коля Чёрный бла Лёня Чёрный аманлыкъла этип айланадыла. Ала чабыуллукъла этедиле, бизни мекямларыбызны кюйдюредиле, солдатларыбызны ёлтюредиле..." деп жазып, жашланы башлары ючюн уллу ахча тёлениригин айтханды.

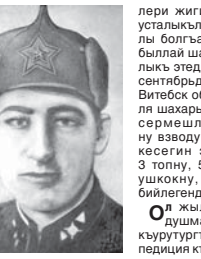

1941 жылда ноябрьде жашла, агъачда партизан отрядны излей тургъанлай, немисли взводха тюбел къалдыла да, ала бла атышыргъа тюшдю. Гитлерчиле аланы тёгереклерин аладыла, жуууькъашып келедиле. Энди аладан къутулур амал жокъду деген кезиуде немислилени арт жанларындан автомат эмда пулемёт чыкъырдагъан тауушла эшитилдиле. Ала уа капитан В.С.Леоновну отрядны партизанлары эдиле. Атышыуну эшитип, алай бла жеттендиле алайгъа.

Бу эки жашны этген ишлерини юсюнден эшитеэшите тургъан командир аланы кесини отрядына рядовойла этип къошады. Алай кёп да бармай, 1942 жылны баз башында отряд партизан бригадагъа айланнгандан сора, ала бёлюмлени командирлери боладыла. Юнус атлы взвод къурап, анга башчылыкъ этгенди. Аны аскерчилери жигитликлери эмда усталыкълары бла айырмалы болгъандыла. Анга ма быллай шартла да шагъатлыкъ этедиле: 1943 жылда сентябрьде партизанланы Витебск областны Лукомля шахарын азатлар ючюн сермешлеринде Юнусну взводу шахарны север кесегин эркин этгенди, 3 топну, 5 пулемётну, 45 ушкокну, 30 адамны да бийлегенди.

Ол жыл декабрьде уа душман партизанланы къурутургъа деп энчи экспедиция къурайды. Юнусну аскерчилери каратель отрядха ол сунмай тургъанлай чабыуллукъ этип, аны къачарча этгенди. Алайда фашистлени 39 ёлюгю къалгъанды. Андан сора да, темир жоллада диверсияланы кезиуюнде Юнус кеси душманны солдатлары эм аскер техникаси бла 4 эшелонну аудуртханды. Отрядха уста оноу эте билгени жаланда гитче командирлени хазырлагъан школну бошагъан Юнусха лейтенантны чыны берилгенди. 1943 жылда мартда уа партизан бригаданы командири подполконик Леонов Каракетланы Юнусну бла Хайыркъызланы Кичибатырны Совет Союзну Жигити деген атха кёргюзтгенди, алай ол оногуна къол салынмай къалгъанды.

1944 жылда 8 июньда душман аскер танкланы эм авиацияны болушлукълары бла партизанлагъа къажау уруш ачады. Къаракетланы Юнусну отряды партизат батальонну артха кетиуюн жалчытыр ючюн аямай сермешеди. Бир ненча сагъатны ичинде ала гитлерчилени чабыулларын тыйып турдула. Бу жол да къарачайлы жаш кишилигин, батырлыгъын да кёргюзтдю. Он адамгъа берилген буйрукъну толтургъанды, алай кеси да ауур жаралы болгъанды. Аскерчилери жигит командирлерин къолларында кётюрюп, сермеш аулакъладан чыгъара тургъан кезиуде ёлгенди Юнус. 14 кюнден а совет аскерлени Белоруссия Республиканы азатлагъан айтхылыкъ сермешлери башланганды.

Къаракетланы Юнус ёлген жеринде асыралгъан эди. Хорламдан сора уа аны Минск областны Борисов районуну Глубочица элинде партизан къабырлагъа кёчюргендиле. Ол Къызыл Байракъны ордени эмда «Ата журтну партизанына» деген биринчи даражалы майдал бла (ёлгенден сора) саугъаланнганды. 1995 жылда уа РФ-ни Президенти Б.Н. Ельцинни Указы бла Каракетланы Юнусха Россей Федерацияны Жигити деген ат аталгъанды. Анга Белоруссияны Сенно шахарында, Черкесскде, Усть-Джегутада, Жангы Джегутада да эсгертмеле салынгъандыла. Борисов районну Моисеевщина элинде, Эльтаркачда да орамлагъа бла школгъа аны аты аталгъанды.

ТЕКУЛАНЫ Хауа
хазырлагъанды.

Окъдан, топдан къоркъмай, душманны аллын тыйгъанды

Къудайланы Шамшудинни аты Уллу Ата журт урушну кезиуюнде кёргюзтген батырлыкълары ючюн къыралны бек бийик саугъасына - СССР-ни Жигитине – кёргюзтюлгенлени тизмесиндеди. Алай ол кезиуде къыралда бардырылгъан миллет политиканы хатасындан анга алтын жулдуз берилмей къалгъанды.

Жигит аскерчини юсюнден «Заманны» бетлеринде кёп кере жазылгъанды. Алай бюгюн а аны батырлыгъаныны, къазауатны кезиуюнде кёргюзтген кишилигини юсюнден энтта бир кере сагъыныргъа сюебиз.

Шамшудин 1942 жылда июньда Кёнделенден къазауатха кеслерини ыразылыкълары бла кетген жашланы арасында эди. Душман бла бетден бетге ол Дон черекни жагъасында тюбегенди. Былайда уа къазауат къаты баргъаны, душман аскерле СССР-ни юг жанын къолгъа этер ючюн техниканы, аскерчилени да аямагъаны белгилиди. Аскерчи нёгерлери бла Къудайланы Шамшудиннге да ёлюмню бетине къараргъа кёп кере тюшгенди.

Бизни жигитибиз Уллу Ата журт урушну эм магъаналы эм къанлы сермешлерине къатышханды: Сталинград, Харьков, Белгород ючюн. Алай биринчиден а Сталинградны фашистледен сакъларгъа керек эди. Шамшудин къуллукъ этген 153-чю артиллерия полк бу къазауатда кишиликни юлгюсюн кёргюзте, аякъ тирерге кюрешген фашистлени аман сагъатлы эте, алгъа барады. Къудай улу фельдмаршал Паулюсну жесирге алгъан кезиуню кёзю бла кёргенин айтыучу эди, дейдиле аны таныгъанла.

1943 жылда Дон фронтну 214-чю артиллерия полкуну командованиясыны буйругъу бла фашистле бла къазауатда жигитлиги ючюн Къудайланы Шамшудин «За отвагу» майдал бла саугъаланнганды. «Подвиг народа» деген сайтда аны юсюнден былай жазылады: «10-22 январьда 111.6 бийиклик эмда Бассаргино станция ючюн сермешде батырлыгъын кёргюзтгенди. Къудай улугъа топланы ташыргъа тюшгенди. Ол, жаралы болгъанына да къарамай, сермеш бошалгъынчы къазауат баргъан жерден кетмей, аскерчи борчун ахырына дери толтургъанды. Аны хайыршандан а душманнга къажау сермешни кезиуюнде от тохтамай бардырылгъанды».

Къудайланы Шамшудинни кёкюргинде «За отвагу» эки майдал жылтырай эдиле. Бу бийик къырал саугъа уа туугъан журтун къоруулай артыкъда уллу батырлыкъ кёргюзтген аскерчилеге берилгенди. 2-чи Украин фронтну 73-чю Сталинград гвардиялы мараучу дивизияны гвардиялы артиллерист полкуну саугъалау документлеринде былай айтылгъанды: «1943 жылда 27 августдан 12 сентябрьге дери кезиуде Харьков областны Нерефа шахарыны эмда Вабай элини тийресинде баргъан къызыу сермешледе, душманны пулемётчулары орналгъан 6 жерни, сауутлары бла бир машинаны эмда 30 жууукъ жаяу аскерчини жокъ этгенди».

Аскерчи тенглери бла бирге таулу ефрейтор Белгородну, Харьковну фашистледен эркин этгенди, Днепрден жюзюп ётгенди. Алгъа хар атлам этер ючюн къаты сермеширге, къан тёгерге, кёп нёгеринден айырылыну азабын сынаргъа тюшгенин айтыр кереклиси болмаз.

Уруш жолла аны Ясско-Кишиневский таба жетдиреди. Фашистле алайда орналыр ючюн битеу къарыуун саладыла, техникасын, сауутларын аямайдыла. Совет аскерлеге уа аланы Днестрге жибермезге буйрукъ берилгенди.

Сонг жагъасында тохтайдыла. Дивизияны командованиясы Кишинев шахарны фашистледен эркин этерге, алайдан бир атлам артха турмазгъа буйрукъ береди. 1944 жылны апрели къыралыбызны жалынчакъсызлыгъы ючюн жанларынкъаналарын аямай сермеген аскерчилерибизге бютюнда къыйын болгъанды. Атышыула къатыдан къаты бола, жаралыланы, ёлтюрюлгенлени саны-къыйыры жокъ. Быллай къанлы атышыуладан биринди Къудай улу энтта бир кере жаралы болады.

«1944 жылда 26-27 апрельни кечесинде душман аскерле сунмай тургъанлай Днестр черекни юнчыгъыш жанында бизни бёлюмлеге от ачадыла. Аскерлени флангларын бузуп, аланы къуршоугъа алыр умут этедиле. Топну командири эмда мараучу ёлтюрюлгендиле. Жолдаш Кудаев топну командирини эмда мараучуну къуллукъларын толтургъанды. Пулемётладан, башха сауутладан от къызыу баргъанына да къарамай, битеу топла бошалгъынчы атдырып тургъанды. Къудайланы Шамшудин душманны контратакасын тохтатханды. Бу сермешде ол кёп гитлерчини ёлтюргенди»,-деп жазылады аны саугъалау документледе.

Ма бу жигитлиги ючюн тийишли эди ол Совет Союзну Жигитине, алай къыралны оноуу башха болду – анга Къызыл Байракъны ордени берилгенди. Дагъыда сыйлы ветеран «За оборону Сталинграда», «За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.» эм кёп башха майдаллагъа бла саугъалагъа тийишли кёрюлгенди.

Шамшудин Гергокович аскерден 1946 жылда къайтханды. Ол Къыргъызстандан миллет бла бирге туугъан журтуна къайтып, республиканы мюлкюн аягъы юсюне этиуге тири къатышханды.

Къудайланы Шамшудинни аты 2004 жылда «Лучшие люди России» деген энциклопедиягъа бла «Победители. Они защищали Родину» деген китапха кийирилип, аны батырлыгъы, Ата журтубузгъа кертилиги ёмюрлюк этилгенди. Молдованы эркинлиги ючюн къанын-жанын аямай сермешгенине да берилгенди багъа. Ол Кишинёв шахарны сыйлы инсанына айырылгъаныны юсюнден поэт Боташланы Исса жазгъанды.

Шамшудин Гергоковични россейли къыраллыкъны кючлюге салгъан къыйыны белгиленип, Россейни Жамауат саугъаланы миллет комитети анга Уллу Хорламны орденин бергенди. Бу бийик саугъаны ветеранны жашы алгъан эди.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Себеплик

Кезиулю сабан ишлеге – 130 миллион сомдан аслам

Быйыл Россельхозбанкны Къабарты-Малкъарда бёлюмю (РСХБ) жерчиликде урунныгланлагъа кезиулю ишлеге кредитге жылгъа 5 процентден кёп тёлемезча 130 миллион сомдан аслам сом бергенди. Бюгюнлюкде банкда энтта да 110 миллион сомгъа тёрт заявкагъа къарала турады, ол билдириледи финанс учреждениясы пресс-службасындан.

Саулай айтханда, биринчи кварталны эсеплерине кёре, Россейде жаз башы сабан ишлеге 152,5 миллиард сом ёнкюч бёлюнгенди. Былтыр бу заман бла тенглешдиргенде, ол 31 процентге кёпдю.

-Сабанчылагъа заманында ахча бла болушлукъ этиуню магъанасы улуду. Ол себепден бусагъатда эпидемия болумгъа да къарамай, аланы жарсыусуз этерге кюрешебиз. Анга биринчи кварталда озгъан жылдан юч кереге кёп ахча берилгени да шагъатлыкъ этеди, - дейди Россельхозбанкны таматасы бла биринчи орунбасары Ирина Жачкина.

РСХБ кезиулю ишлени ётдюрюрге тюрлю-тюрлю кредитле береди. Сёз ючюн, гитче бизнесге «Кезиулю женгил» ёнкючню ёлчеми 5 миллион сомгъа жетеди. Аны минерал эм органика семиртгиче, урлукъ, мал аш, ветеринар препаратла эм химикатла сатып алыуда хайырланыргъа жарайды.

Аны алыр ючюн жаланда заявка эм налог службадан справка берирге керекди. Андан сора да, къысха заманны ичинде 5 миллион сомдан аслам алыргъа сюйгенлеге кыйматтлы программала ишлейдиле.

Документле

Мовсисян Грант Олеговични Къабарты-Малкъар Республиканы Конституция сюдюню судья секретарыны къуллугъуна салыуну юсюнден
Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини

БЕГИМИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Конституциясыны 100-чю статьясыны 1-чи кесегини «з» пунктуна эмда «Къабарты-Малкъар Республиканы Конституция сюдюню юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законуну 8-чи статьясына тийишлиликде Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти **бегим этеди**:

1. **Мовсисян Грант Олеговични** Къабарты-Малкъар Республиканы Конституция сюдюню судья секретарыны къуллугъуна салыргъа.

2.Бу Бегим къабыл этилген кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Председатели **Т.ЕГОРОВА**
Нальчик шахар, 2020 жылны 9 апрели, №131-П-П

Гучапшев Анзор Рамазановични Терк сюд районну 3-чю номерли сюд участкасыны жарашдырыучу судьясыны къуллугъуна салыуну юсюнден
Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини

БЕГИМИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Конституциясыны 100-чю статьясыны 1-чи кесегини «и» пунктуна, 117-чи статьясыны 3-чю кесегине эмда «Къабарты-Малкъар Республиканы жарашдырыучу судьяларыны юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законуну 6-чы эмда 7-чи статьяларына тийишлиликде Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти **бегим этеди**:

1.**Гучапшев Анзор Рамазановични** Терк сюд районну 3-чю номерли сюд участкасыны жарашдырыучу судьясыны къуллугъуна он жылгъа салыргъа.

2.Бу Бегим къабыл этилген кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Председатели **Т.ЕГОРОВА**
Нальчик шахар, 2020 жылны 9 апрели, №132-П-П

Кармоков Андзор Мухамедовични Урван сюд районну 4-чю номерли сюд участкасыны жарашдырыучу судьясыны къуллугъуна салыуну юсюнден
Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини

БЕГИМИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Конституциясыны 100-чю статьясыны 1-чи кесегини «и» пунктуна, 117-чи статьясыны 3-чю кесегине эмда «Къабарты-Малкъар Республиканы жарашдырыучу судьяларыны юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законуну 6-чы эмда 7-чи статьяларына тийишлиликде Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти **бегим этеди**:

1.**Кармоков Андзор Мухамедовични** Урван сюд районну 4-чю номерли сюд участкасыны жарашдырыучу судьясыны къуллугъуна он жылгъа салыргъа.

2.Бу Бегим къабыл этилген кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Председатели **Т.ЕГОРОВА**
Нальчик шахар, 2020 жылны 9 апрели, №133-П-П

Ташуев Мухамед Хадисовични Бахсан сюд районну 6-чы номерли сюд участкасыны жарашдырыучу судьясыны къуллугъуна салыуну юсюнден
Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини

БЕГИМИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Конституциясыны 100-чю статьясыны 1-чи кесегини «и» пунктуна, 117-чи статьясыны 3-чю кесегине эмда «Къабарты-Малкъар Республиканы жарашдырыучу судьяларыны юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законуну 6-чы эмда 7-чи статьяларына тийишлиликде Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти **бегим этеди**:

1.**Ташуев Мухамед Хадисовични** Бахсан сюд районну 6-чы номерли сюд участкасыны жарашдырыучу судьясыны къуллугъуна он жылгъа салыргъа.

2.Бу Бегим къабыл этилген кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Председатели **Т.ЕГОРОВА**
Нальчик шахар, 2020 жылны 9 апрели, №134-П-П

Налогла

Декларацияланы – арт болжалгъа

Налог кодексге тийишлиликде былтыр тюшюрюлген файданы юсюнден отчётну быйыл 30 апрельге дери берирге керек эди. Алай къыралда бола тургъан халны эсге алып, РФ-ни Правительствосуну башчысыны оноуу бла декларацияны бериуню болжалы 30 июльгъа дери созуллукъду, деп билдиргенди Федерал налог службаны КЪМР-де Управлениясындан.

Аны (3-НДФЛ формасын) Налог службаны сайтында «энчи кабинетге» кирип жарашдырыргъа боллукъду. Жеринден тепдирилмеген мюлкню сатханла, жуукъларындан башха адамладан багъалы саугъала къоллу болгъанла, лотереяда абери къытханла, мюлкню ортакъгъа берип файда тюшюргенле эмда тыш къыраллада бирледен ахча къоллу болгъанла алана юсюнден билдирирге борчлудула. Отчётну дагъыда энчи предпринимательле, нотариусла, кеслери иш ачхан адвокатла эм башхала да этерге керекдиле.

Тёленген налогну бир кесегин къайтарыр амал болгъанын кёпле биле болурла. Аны бла байламлы декларацияны сау жылны ичинде берирге боллукъду. Дагъыда декларацияланы бериу кампанияны ахырында жыл сайын Ачыкъ эшиклени кюню бардырылыучу эди да, быйыл ол боллукъ тюйюлдю.

Быллай организацияланы бары да биринчи квартал ючюн транспорт, мюлк, жер налогларыны аванс тёлеулерин 30 октябрьге, экинчи квартал ючюн а 30 декабрьге дери берирге эркинлик алгъандыла.

Правительствону бегиминде быйыл майны ахырына дери налог тинтиулени, банклада счётлагъа чек салыуну тыйыуну эм башха онгланы юсюнден да айтылады. Бизнесге къырал бу жаны бла къаллай болушлукъ берлиги бла ФНС-ни интернет-сайтында **(https://www.nalog.ru/rn77/business-support-2020/)** шагъыйрейленирге боллукъду.

Бизнесге онг тапдырыу

РФ-ни Правительствосу коронавирусдан хата кёрген бизнесге, ол санда гитче эмда орта предпринимательствоГа, себеплик этеди, деп билдиргендиле Федерал налог службаны КЪМР-де Управлениясындан. Алагъа тюшюрюлген файда ючюн бирикген эл мюлк эмда УСН налогланы тёлеу болжалы алты айгъа созулады. Быйыл озгъан ай эмда биринчи квартал ючюн налогла (НДС, НПД эмда налог агентле берлик хакъ саналмайды) бла аванс тёлеуле да ары киреди.

Бу айдан башлап июньну ахырына дери экинчи квартал эмда жылны биринчи жарымы ючюн тёленирге керек болгъан налогланы алай болжалы тёрт айгъа созулады. Патент ючюн экинчи кварталда бериллик налог да ары киреди. Энчи предпринимательле уа былтыргъы ишлери ючюн НДФЛни юч айгъа кечирек тёлерге боллукъдула.

Башха амалгъа кёчюу

Келир жылдан башлап бизни къыралда ЕНВД налог боллукъ тюйюлдю. Аны бла ишлеген организацияла эмда энчи предпринимательле УСН неда патент системагъа (ишчилерини саны 15-ден озмагъан предпринимательле) кёчерге керекдиле, сюйселе уа, (ишчиле тутмагъан энчи предпринимательле) «профессиональный доход» неда битеулю тюрлю налогну сайларгъа боллукъдула. Федерал налог службаны сайтында **(www.nalog.ru)** аланы юсюнден толу хапар билдириледи. «Налог калькуляторну» **(https://lkip.nalog.ru/calculator)** хайыры бла тийишли амалны сайларгъа боллукъду.

УЛБАШЛАНЫ Мурат
хазырлагъанды.

Узакъ сабийлик

Ол Уралда Свердловск областьда Курьи деген элде туугъанды. Атасы къашхатучу киши Аллахберди, артда «РСФСР-ни школуну сыйлы устазы», «Халкъны жарыкъландырыуну отличниги» деген сыйлы даражалагъа жетишген устаз, яры уруш заманда хаада уа, ол да энчи тил бла жазылады. Алада эсде къалмыкъ суратла кёресе. «Бобарика» – автобиографиялы романды. Анда сабийни уллу дуния бла къалай танышхан бек хычыуун тил бла айтылады. Окъуй баргъаныгъ сайын, кесинг алайда болуп, ол орус элде таулу кишини, жашчыкъ-сюймеклиг а жюрегиндеи бюгюн да кетмегенди. Ноталаны да кеси аллына юйренгенди. Аны сокъгъанына тынгылагъан бек зауукълуду. Аламат техникасы барды – ол къыл къобузун адамны жюрегине ушатып къойгъанды: къууанады, таралады, ангылайды, ихлам береди.

Юбилей

МУЗЫКАДА, КЪОЛ УСТАЛЫКЪДА, ФИЛОСОФИЯДА ДА БИРЧА ФАХМУЛУ

Бу кюнледе Россейни устасы, КъМР-ни культурасыны сыйлы къулыкъчусу, художник, жазыучу, музыкант Мокъаланы Владимир юбилейин белгилейди. Анга быйыл 70 жыл толады.

тюшгенди. Аны аллай билими болгъанын билип, тилеп, школгъа алгъандыла. Ол анда орус адабиятдан бла орус тилден окъутхан Анна Ивановна Лескина бла бир юйюрю болгъанды. Малкъар халкъ кёчгюнчюлюкден къайтхынчы, ала анда тургъандыла. Къарындашы Валерий, эгечи Татьяна, Владимир да анда ёсгендиле.

Школну уа сабийле Нальчикде бошагъандыла. Владимир заводда слесарь усталыкъ алгъанды. Анга юйренип, аш этген технолог да болгъанды. Белгили жазыучу, не художник, не музыкант болурма деб а эсине да келмегенди. Алай а сабий болгъанда, таматаракъ заманында да ол эсин бургъан затла артда анга усталыгъы болуп къалгъандыла.

Анасы – устаз, атасы да - педагогика училищени директоруну орунбасары, 9-чу, 13-чю школланы директору, Устаз-ланы билимлерин кётюрген институтну география кабинетини таматасы иги библиотека жыйгъанлары бла байламлы гитчеликден окъуна окъургъа сюйгенди.

Назмула, хапарла, романла

Мокъа улу орус эм малкъар маданиятланы сохтасыды. Аладыла аны анны къургъан кючле. Биринчи кере назмулары, ол ючюнчю классда окъугъанда, «Пионерская правда» газетде басмалангъандыла. Биогюн окъуучула аны «Спасение», «Чёрное окно», «Кругами Кроноса», «Два истока» деген назму эм «Боборика», «Сонные воды», «Мальчик без времени» атлы проза китаплары бла шагъырейдиле.

Поэзияны юсюнден айтханда, Владимирни назмулары макъам бла туудыдыла – поэтни музыка бла байламлыгъы къайдан эсе да тренден келип, назмуларын оюмлу, тизгинли этгени окъуганнга билинип турады.

Лирика бла философия – ма аладыла аны Боргаськны къанатлары. Аллахдан келген ангы, оюмлары, умутлары да киредиле ары. Аланы сени сагъышларынга алай ушагъанлары уа сейир этдиреди, къуандырады.

Мокъа улуну прозасын айтны атасыны, Ата журтуна тансыкълыгъы, сабий билмей, алыкъына кеси да ангыламай тургъанлай, хаада айланнганын сезесе. Аны тёгеректе бары да кёрюп турадыла. Юй бийчеси тынгылайды, алай тынгысызды. Малкъар халкъны кёчюргенде, устазны школда ишинден чыгъарып, агъач къырыргъа иедиле... Сабийле уа, башхалача, ойнайдыла, хыли этедиле. Артда уа айтырыкъдыла, биз ол атабыз къайгъы этген, кёп жылланы тансыкъ болуп жашагъан халкъны адамларыбыз деп.

Авторну таурухлау усталыгъы бирси проза китапларында да сакъланады. Сёзю – ангылашыныуну, тили – ариу, хапары сейирдиле.

Ёмюрле ауазы

Гитара уа анасыны, атасыны да бек сюйген инструментлери эди да, анга да сабийликден юйренгенди Володя. Элли жыл мындан алгъа, кёплени эслеринде болур, ол студентлени, башха жыл адамланы да айырылмаз нёгерлери эди. Биогюнча кенгнге жайылмагъан шахарда хар бир арбазда ишден, окъуудан солугъан жаш тёлю аллай музыкантланы тёгереклерине жыйылгъандыла. Таматала да аланы согъууларына, жырларына тынгылагъандыла.

Володя да жаш заманында алгъанды гитараны къолуна. Ол Нальчикде биринчи къуралгъан «Виарентус» битгруппада ойнагъанды. Аны профессионал музыкант болугъра умуту жокъ эсе да ол заманда, музыка инструментлеге Ол сюймеклик Мокъа улунда башха усталыкъгъа хунер да туудургъанды – аны музыка инструментлени устасы этгенди – кёхеч къобуз, жыя къобуз, сыбызгъы да чыгъадыла аны къоллариндан.

Былайда дагъыда бир шартны белгилерге сюеме. Ол не иш этсе да, жанында гитараси турады. Ойнаргъа да кеси этген интструментледе сюеди.

Керти чемерликни ариулугъу

Уста топуракъдан, сюекден, агъач жонуп неда башха материалдан этген ишле – Шимал Кавказны суучъкъ уруш сауутлары, къызлагъа кюбюрекле, сабийлеге бешикле, малкъар халкъда тёрели алгъыш аякъла, табакъ-къашыкъ, ючакъ стол, шинтикле, башха затла бек кёплени сейирсиндиргендиле.

Биринчи кере аны ишлерин жамауат 1992 жылда Нальчикде «Эрирей» деген аты бла тюрк миллетлени халкъла аралы фестивальлары болгъанда кёргенди. Андан арысында ол жюзден артыкъ экспозициягъа къатышханды, бир ненча энчи кёрмючлери да болгъандыла Нальчикде, республикаы башха шахарларында, Къарачай-Черкесде да.

Аны бла бирча тыш къыралы искусствоведле да чакъыргъандыла аны кеслерине, тюрлю-тюрлю къыралланы музейлеринде экспозициялырын кёргюзтгендиле. Он санда Сириядa, Германияда, Скандинавияда, Тюркде, Америкада, Грециядa. Россейде, Израильде, Японияда, Америкада, Испанияда, Тюркде, Сириядa, Горжюде да музейледе, энчи иели адамланы кюлларында да бардыла ишлери. Он санда алда кыырал таматасы Борис Ельцинни, Россейни министрле советини председатели болуучу Виктор Черномырдинни, жырчы Иосиф Кобзонну да.

Кертисин айтханда уа, устаны аланы тутар жери да жокъду. Шахар фатарда аллай онг къайдан чыкъсын? Агъач бла ишлерге бек сюеди Владимир. Ол аны жылыуын, къылыгъын да сезеди. Анга, кеси айтханга кёре, багъалы сыбызгъы керек тюйюлдю, ол, эртте таулу кишилеча, кеси кюлу бла сабалыкъ (бузина) агъачдан этген сыбызгъысын согъаргъа сюеди. Алай а ол бир терекни кесип да эшитмегенме, не кесилгенни, не аны тюбюн, не чайыр этген жерин хайырланады. Устаны: «Агъач кесиангылатады аннан не этерге боллугъун», – дегени уа тасхалай къалады.

Мокъа улуну ишлерине къарасанг, ала хапар айтадыла: бири – мудах, шош, бирсилери – жылтырай, кюле. Алай а барысында да малкъар халкъны тини, ызы, солууу зеленди.

Ийнаныу

Динне, философиягъа аслам зс бурады Володя не тюрлю чыгъармачылыгъында да. Ол адамны жаратылыуу, жашауу, ниети бла байламлы къуралгъан сезим Мокъа улуну битеу да поэзиясында, музыкасына, сурат, къол ишлерине да жарыкъ тёкгенлей турады. Ол ачыкъды, тазады, жандауурлуду. «Адамны борчу не тюрлю болумда да тюзлюк изленю, къартха, къарыусузгъа болушлукъ этиную, жандауурлукъну – бар Аллахдан келген, жашауну жашау этген затланы – жер юсюнде сакълауду, аланы ибилисни хыяра кючюнден къоруулауду», – дейди уста.

Ол айтханнга кёре, жюрегинде Аллахы болмагъан бир ишде да керти уста боламайды. Ол дуниясында орналгъан рухий адамны кючлю, ихламлы этеди, чыгъармачылыкъ бийгиеве чыгъарады. Ийнаныдан келеди ол. Къайсы дин да адамлагъа багъалы затланы даражаларын кётюреди. Анга къанынгда келген эс къошулуп, миллетинги, аны маданиятын да ол айнытады.

«Жангыз адамны сынагъан кыыйынлыгъы да жетеди бийик кёкге, космоса. Бизнича сау миллетники уа къалай бармасын ары? Ол а бизге жапсарыгъа Кязимни, Къайсынны бергенди бар сыналуа ючюн», – дейди ол.

Ма быллай философия сагъышла бла жашайды, ишлейди Мокъаланы Владимир – Экинчи Россей артиаданы лауреаты, А. Л. Ткаченко атлы художестволу музейни баш сакълаучусу.

Анасы орус къалыкъны келечиси болгъан, Россейде Курья деген орус элчикде туугъан жаш ана сюю бла кирген, атасыны журту берген фахмуланы иесиди. Ала жашауугъа сюймеклик бла бирге киргендиле аны жюрегине ёмюрлеге.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Эсде тутуу

АФРИКАДА ФРАНЦУЗ ТИЛДЕ ДЕРС БЕРГЕН ТАУЛУ ЖАШ

Жабелланы Таусону жашы Назир малкъар халкъны белгили адамларыны тизмесине киргенледен бириди. Аны аты окъуу-билим берген министерствону тарыхына эртте жазылгъанды. Ол 1933 жылда 20 декабрьде Кёнделенде туугъанды. Кёчгюнчюлюкде юйюрю бла бирге Къазахстанны Джамбул областьна тюшгенди. Школну да анда бошагъанды.

- Сабийлигинден да аны окъуу-билимли болгъу эслене эди, - дейди ана къарындашы Габоланы Аслан. - Окъуу бла бир адамны аллына жибермегенди школда, андан арысында да.

Кёчгюнчюлюкде, кёп таулу жашланыча, аны окъур онгу болмагъанды. Артха къайтханлай а, ол Къабарты-Малкъар къырал университети физика-математика факультетини математика бёлюмюне кирип, аны жетишимли бошагъанды.

Назир урунуу жолун 1958 жылда Кёнделенде школда башлагъанды. Аны ол замандагъы окъуучулары устазны атын биогюн да иги бла сагъынадыла. Зоотехник жаш Мусуканы Сапар айтханнга кёре, ол ишин иги билген, сабийлеге да математиканы сюйдюрген, не жаны бла да окъуулу, тыш къыраллы тилледе эркин сёлешген устаз эди.

1961 жылда Жабел улун Бийик-тау геофизика институтха чакъырадыла. Ол анда илму къуллукъчу болуп ишлеп тургъанлай, 1965 жылда аны Акъ-Сууну школуна директор этедиле. Ол заманда хал алай эди - партияны аты бла бар деген жерге баргъандыла къайсы да.

Усталыкъ жюрегинде болгъан жаш ишни аламат къурагъандан анда-мында баргъан окъуу, юйретиу конференциялада аны ишин махтамагъан, юлюгге салмагъан болмагъанды. Баям, бу да, ол алда сагъынылгъан шартла да себеллик этген болурла 1968 жылда аны СССР-ни Жарыкъландырыу министерствосу Африкагъа энчи командировкагъа ийгенине. Ол анда Мали Республикада математикадан устаз болуп, француз тилде дерсле берип тургъанды.

Андан къайтып келгенден сора Нальчикде педагогика училищеде ишлегенди. Ызы бла экинчи номерли профтехучилищеде завуч болуп тургъанды. Къайда урунса да, ол кесини адамлыгъын, ишле усталыгъын, хунерлигин, намыс-сыйгъа къатылыгъын шатык кёргюзтгенди. Аны ючюн анга къайда да сыйнамыс бергендиле. Билим алыу учреждениялада Назир Таусоевични атын биогюн да уллу хурмет бла сагъынадыла. Аны таныгъанла уа бек кёпдюле.

1970 жылда Хасанияны школунда директор этедиле. Ол ишни ол шарайынсыз бардырады. Тыш жерде, узакъ Африкада, француз тилде дерсле берген жашха кеси жеринде директорлукъ этген ахыры бла да кыыйын кёрюнмей, эки жылны анда бет жарыкълы ишлегенди. Ызы бла Жабел улун республиканы Жарыкълау министерствосуну къурамында болгъан Усталаны билимлерин кётюрюу институтну математика бёлюмюне тамата этип саладыла.

1979 жылда уа башында сагъынылгъан министерствону район билим берию бёлюмюню таматасына кёргюзтюлюннгенди. Анда да бир талай жыл ишлегенди ол. Ызы бла аны Билим берию министерствону окъуу керекле сатылгъан тюкенине тамата этгендиле. Солуугъа андан кеттенди. Къайда да жанында биргесине ишлегенлеге онг тапдырыл, мадар этип тургъанды.

-Жабелланы Таусону юйюрю Кёнделенде иги бла айтылады. Мен аланы иги таныйма. Таусо бла юй бийчеси Дарий сабийлерин бек ариу ёсдюргендиле. Жуукъ-ахлугъа эс бургъан, къарыусузгъа болушхан, сый-намысха къаты адамладыла ала. Назир бла бирге бир кезиуде ишлегенибиз манга насыпды. Экибиз да кёнделенчиле, бир бирни иги ангылап, тап тургъанбыз. Бир заманда анга чурум табарча болмагъанды. Ышанылгъан ишни кьолгъа алып, бек тынгылы этиучю эди.

Назирни иш кёллюлюгю, ишни къурай билген фахмусу ючюн тёгерегиндегиле, биргесине ишлегенле да ариу кёргендиле. Ол жашауунда насийхат сёзю, керти иши бла да болушханды, эс тапдыргъанды кёплеге. Сёлешсе, анга тынгылап турлугъунг келгенди. Таза ёхтем таулу жаш. Андан сора, бизни республикадан боллу, Африкада француз тилде математиканы берген ким болгъанды?! Чырайы, сыфаты, билими бла да, адамны кесинден алгъа иймеген, барыбыз да сюйген оГъурлу адам эди ол. Жаннетли болсун, -дейди кёп жылланы КъмассР-ни жарыкъландыру министри болуп ишлеген Тёппеланы Магомет бизни бла ушагъанда.

«Китап» АО-ну таматасы Шауаланы Аминат да, аны эсгере, былай дегенди: «Назир Таусоевичден кёп затха юйренгненге. Ишинде аны акъылы, билими барыбызгъа да жеттенди. Иш кёллюлюгю сейир уллу эди. Айтханларын терк-терк эсиме тюшюрюучюме, ол сёзле ишимде, жашауумда биогюн да жарап турадыла. Ишин билген, таукел жюркели, бийик дараждагы профессионал болгъанды ол. Аны таныгъан аны юсюнден бир учхара сёз айталлыкъ тюйюлдю. Кимге да болушургъа сюйген инсан, биз аны таулу болгъанына бек къууныучу эдик».

Юйюр къайгъырыулу, жуукъ-ахлу жюрюте билген, не уллу академикге да ушакъ нёгер болаллан къарындашыбыз дуниясын 2007 жылда алышханды. Аны эки къызы барды - Лариса бла Аминат. Энди аны юйюн туудукълары жарытадыла. Юй бийчеси Хутуйланы Валентина – таза жюркели таулу ана, амма - тугъан-туудукъланы барысын да тёгерегине жыйып жашайды. Аны юсюнден жюжжыллыкъ акъсакъал Габоланы Аслан: «Эр киши акъылы кёлинибиз», - дечюдю. Аллах Назирни арасында ариу нюр жайгъанлай турсун.

ШАУАЛАНЫ Разият.

РЕДАКЦИЯНЫ КЪОНАГЪЫ

Спорт низамлы болургъа, муратларынга жетерге, тёзюмлюлюкге юйретеди

- Идирис, арт кезиуде къаллай эришиулеге къатышхандыла сен юйреттен спортчула, жетишимле бармыдыла?

- Карантин кийирилгинчи, Черкессде тхэквондо ВТФ-ни башчысыны Кубогуна битеуроссей турнир болгъанды. Анга битеу жыл санда спортчула къатышхандыла – кадетле, юниорла, таматала да. Биогюнлюкде федерациягъа башчылыкъны **Анатолий Терехов** этеди. Бу эришиуле уа экинчи кере къураладыла, алай ала тёрели боллукъдула.

Турнир Россейни биринчилигине региондан кёшакъ лицензия бергенин айтырчады. Эришиулеге мени тёрт спортчум къатышхандыла. Аладан 33 килограмм ауурлукъда **Тимур Дышоков** ючюнчю жерге чыкъгъанды. 45 килограмм ауурлукъда уа **Астемир Губжоков** кюкюш майдал алгъанды. Астемир хорлам ючюн къадалып кюрешгенин айтырча сюеме. Финалда ол Москвадан бек сыналуу жаш бла тобешип, анга жаланда 2 баллны къытдыргъанды.

- Жуукъ кезиуде чемпионла боллукъдула деп ышандыргъан спортчула уа бармыдыла?

- Хау. Сёз ючюн, **Элина Тхамоковагъа** жаланда 11 жыл болады, алай ол къатышхан эришиуледе барысында да хорлайды. Алгъаркъада Москвада «Патриот» деген битеуроссей эришиуле болгъанды. Алагъа уа битеу субъектледен да эки мингден аслам спортчу жыйылгъанды. Элина кесини ауурлугъунда биринчи жерни алгъанды, битеу тюбешиулени уа ол болжаллан алгъа бошагъанды.

Астемир Губжоков а былтыр Россейни биринчилигинде иги кёрюмдюле болдургъанды, айтханымча, Черкессде да хорламгъа итиниулюгюн кёргюзтгенди. Ол да жаланмы болгъанды спортчуду.

Андемиркан Желяев а шёндю юниорланы арасында эришиеди, Россейни биринчилигини призёруду. Бийыл тхэквондодан Битеуроссей чемпионат Нальчикде болургъа керек эди, алай эпидемия бла байламлы аны башха заманнга кёчюргендиле. Андемиркан анга къатышыргъа эркинлик алгъанды.

- Тхэквондо сабийге къаллай онгла береди?

- Ол Юг Кореядан келген спортду. 2000 жылда уа аны ВТФ тюрлюсю Олимпиада оюнланы программасына кийирилгенди. Анга адамла сюйюп къарар ючюн а бир ненча жылны ичинде жорукълары жангыртылып тургъандыла. Биогюнлюкде ала шарт тохтаудырылгъандыла, биз да алагъа кёре ишлейбиз. Ол спортну тюйюш тюрлюсю болгъаны себелли саулукъгъа, кюрокъусузлукъгъа баш магъана бериледи: къапсыз, бёркюз, жилетсиз тутушургъа чыгъаргъа жарамайды.

Тхэквондо адамны къарылу, кючлю этген бла бирге нямалы болургъа, салгъан муратларына жетиширге, итиниулюкге, тёзюмлюлюкге юйретеди. Аны бла кюрешип баллагъанны артда спортну къайсы тюрлюсюнде да жетишимли болгъан тынчды.

- Кертисин айтханда, Кавказда алчы спортха тутушуу саналады. Тхэквондогъа да сейир ёсгенди деп айталлыкъмыса?

- Алыкъа ол кенг жайылгъанды дерча тюйюдю, тутушуу тёрели спортлай къалгъанды. Алай мен кюрешген кезиу бла тенглешдиргенде, шёндю анга эс бурут баллангдыла. Бал тренер **Амир Ахметовду**, биз бирге ишлейбиз. ТхэквондоДан республикада федерация да къуралгъанды, анга башчылыкъны **Азрет-Али Шокаров** этеди.

Шёндю кадетлени бла юниорланы арасында эришаллыкъ жашла бла къызла бардыла, алай таматаланы командасы алыкъа жокъду. Тхэквондогъа сейирни ёсдюрюуге уа бизде даражалы эришиуле бардырылгъанлары да себеллик этедиле. Сёзге, хар жылдан Элбрусну Кубогу ючюн Битеороссей турнир болады, бир ненча кере Россейни биринчилигин да республикада къуралгъанды.

- Биогюнлюкде тутушууну къатыш тюрлюлерине сейир бютюнда уллуду. Америкада UFC, Россейде АСА лигалада эришиурге сюймеген жаш болмаз. Сен спортну бу тюрлюсюне къалай къарайса?

- Мен акъыл этгенде, ол спорт тюйюлдю. Орамда эки сабий тюйюше эселе, ол спортмуду? ММА-ны мурдору - тутушууду. Кесигиз да кёресиз, жетишимли жашланы асламы ары тутушуудан, грепплингден сора кёчгенديле. Алай мен, иш этип, къатыш тюйюшлеге къыарамайма, анда къаллай жетишимле, къаллай спортчула болгъанларын билмейме.

- Тренер болуп ишлегенли жети жыл болады. Сен юйреттен жашла тутушургъа чыкъсала, кесинги эришиуледе болгъан заманыг эсинге тюшемиди, ол кезиуге танскъ боламыса?

- Асыры къайгъыргъандан кесим чыкъсам тынчыракъ болмукъ сунама. Хау, ол кезиу эсиме терк-терк тюшюучюдю. Алай спортну бир заманда да къоймагъанма. Тренерлик бла уа 2013 жылдан бери кюрешеме. Ол да сейир ишди. Хорлагъан спортчу этеди, къытдыргъан а тренерген сёз барды, ол керти болгъанына тюшюннгенме.

- Кесинг а спорт бла къалай кюрешип башлагъанса?

- Мен окъучан школда жаланда тхэквондоан кружок бар эди. Бир 3-чю классда окъуй болур эдим, тамата эгечим спорт залгъа кийирип, артымдан эшикни жабып кетеди. Мен а, башхала бла сюелип, ала этгенни къайтарып башлайма. Ма андан бери спорт мени жашауумду.

2008 жылда Ульяновскда таматаланы арасында Россейни чемпионаты болгъанды, анда ючюнчю жерге чыкъгъанма, эки айдан Шахты шахарда Россейни тхэквондодан Кубогунда да доммакъ майдал алгъанма. Ма бу хорламланы белгилеп, ол жыл «КъМР-ни бек иги спортчусу» деген ат берилген эди. Кертисин айтханда, тхэквондодан республикада андан уллу жетишим алыкъа адам да болдурмагъанды. Алай мен юйреттен сабийлени арасында чемпионла болурда деп ийнанама.

- Идирис, чемпион къалай ёседи?

- Спортха фахмулары болгъан сабийле аз тюйюлдюле. Ала жетишимлеге уллу кюч салмай да жетишиладыла. Алай кёбюсюнде ала спортдан кетип къаладыла.

Иш кёллю, къаты, итиниулю сабийле бардыла. Ма аладан ёседиле чемпионла. Ала спорт залгъа заманларын ётдюрюрге, шэхлары бла безирерге келмейдиле, къарыуларын аямай ишлейдиле.

- Белгили спортчу Александр Карелин: «Китап хар заманда да мени биргемеди», - деген. Аллах бизге уа спортчуланы билим алыргъа, окъургъа сюймеген сунадыла...

- Ала терсдиле. Сёзге, мен жараула этген кезиуде университетде окъуганма, магистратураны бошагъанма, къырал ишде ишлегенме. Тхэквондода терк сагъыш этерге, тюз амалны къысха заманны ичинде таба билирге керекди. Ансыз чемпион боллукъ тюйюлсе.

Бир-бир ата-анала сабийлери спорт бла кюрешип башласала, школда аман окъуп тебиреркиси сунадыла. Ол жангылыулы – спорт адамны низамлы этеди. Манга жюрюген жашладан бла къызладан а дерслеге хазырланырларын, окъурларын излейме.

Тамамларгъа керекли ишлени тизмесин къурап, аны толтурсанг, бир кюнге кёп жумушну тындыраса. Белгили спортчуланы асламы алай этедиле. Сабийим аман окъуп башлады да, спортдан тыйдым деген ата-анала аны кюнюн къураялмагъандыла.

Мен а китап окъургъа бек сюеме. Андан сора да, бирле Интернет игилик бермейди, дейдиле. Мен а анга билим, илму, иги сынаула жыйыщдырылгъан затхача къарайма, жаланда анда ахшы, билимнги байыкъландыргъан затла излерге керекди.

Ушакъны **АБДУЛЛАХЛАНЫ Фатима** бардыргъанды.

Тикаланы Ибрагимни жашы Идирис биогюнлюкде КъМР-ни Спорт министерствосуну олимпиадалы резервни школунда тхэквондо ВТФ-ден юйретеди. 2008 жылда уа «Къабарты-Малкъарда бек иги спортчу» деген атха тийишли кёрюлгенди. Биз ана бла спорт бла кюрешиую магъанасыны, тхэквондону энчиликлерини, ол юйреттен фахмулу жашланы бла къызланы юслеринден ушакъ бардыргъанбыз.

Саулукъ

Жаз башы аллергиядан къорууланырча

Жаз башында хар бешинчи адам гюллени букъуларындан аллергия болады. Алай ауругъанла жылдан жылгъа кёп болуп барадыла. Андан ауругъуланыр амалланы юсюнден КъМР-ни аллергия ёрсыны аллергологу Наталья Самойлова айтханды.

-Поллинозну – бичен(гюл) ауруую ышанлары къаллайладыла?

-Кёз жашла, онгсуз этген бурун суу, жётел, чючгюрюу - битеу бу тапсыз затла поллинозда башланадыла. Жаз башы аллергия – ол адамны чархыны гюлню жел чачып айланнган букъуча тёзюмсюзлюгюдю. Жюз чакълы бир битим аллай ауруую къозгъаргъа боллукъдула.

Букъу не къадар уукъ болса, ол къадар бек къозгъайды ауруую. Аны бла бирге саулукъгъа адамла къайын, жерк, эмен, кюйрюч, элме тереклени, чертлеуюк, чум эм башха юлюклени гюллерини букъуларын эслемей къоядыла. Жаз башы уа аллергиялы болгъанлагъа бек кыыйын кезиудю.

-Терекле чагъып бошагъандан сора аллергия къуруймуду?

-Угъай, ол аламысында кетмейди. Бир-бирде уа ол аш-азыкъ бла байламлы аллергиягъа тюрлеин къалады, аны хатасыдан кёпле битимлени чагъыулары бошалгъандан сора да ауруп, къыйналып турадыла. Ма ол себепден айтадыла специалистле къайын терекни гюлюню букъусуна аллергиясы болгъанла къызыл алмаланы, чий быхыны, кивини, тюкю шапталны ашамазгъа керекдиле деп. Чертлеуюк юлюкню букъусуна аллергиясы болгъан а чертлеуюкню арталлыда ашамаса игиди.

-Асламысында адамла поллиноздан ауругъанларын сууукъ болгъандан айыралмай къаладыла.

-Бичен (гюл) ауруую он баш шартлары быладыла: эрттенликде озгъан ингирден эсе бегирек ауруйсуз: къарысуслулугъусуз жети кюннге дери созулады; тохтаусуз, онгуугъузну алгъан чючгюрюю; кёзлеригиз кичийдиле эм ауруйдула, кёз жашларыгъаз кеси аллараына тёгюледиле; бетигиз бир кесек къызаргъанды; тышына чыкъмай турсагъаз, халыгъыз игиленеди; жауун жауса да ол бир кесек табыракъ болады; температурагъаз кётюрюлмейди; тамагъыгъыз къызады, бурун тешиклеригизни огъары жанлары, къулакъларыгъыз кичийдиле; кече жётел этесиз.

-Кертиди, шёндю аптекалада кёп тюрлю антигистамин (аллергиягъа къажау) дарманла сатып алыргъа боллукъду. Ыхыйналгъан кезиуюбюзде кесибиз кесибизни багъаргъа боллукъбузму?

-Угъай, врач айтмагъанлай, кеси аллыгъызгъа кюрешмегиз. Бир-бирде уа сакълыкъ мадарланы этмей да жарарыкъ тюйюлдю. Сёз ючюн, битимле чакъгъан кезиуде сагъат онбир болгъунчу дери тышына аз чыгъаргъа кюрешгиз. Терезелени эттенликде ачмагъыз. Ачыкъ эм желли кюнледе терезелеге мылы жабыула, марля тагъыгъыз, аланы терк-терк алышыдырыгъыз, алай этсегиз, юйге гюллени букъулары кирлик тюйюлдюле.Терезелеге сетка тартсагъыз, ол да болушурукъду.

Табийгъатха чыгъаргъа кюрешмегиз, пикниклеге къатышмагъыз, шахардан тышына чыкъмагъыз, паркга окъуна бармагъыз. Алай бусагъатда карантинни затасыдан битеу хакъ юйлериндеи чыкъмай жашайды. Аптекагъа неда тюкеннге барыргъа тюшсе, кюн таякладан кесигизни къоруулагъыз. Эшикге чыкъгъанда, къаралдым кёзлюкени хайырланыгъыз, саныгъызны кюннге кюйдюрмегиз. Юйге къайтханда, бурунугъузну, кёзлеригизни жууургъа унутмагъыз.

Бахчагъа чыгъабыз десегиз, жауундан сора айланнгъыз, ол гюллени букъуларын жерге къагъып, топуракъ бла къатыш этгенден сора. Ол кезиуде хауа таза болады.

Аллергия кюсхаханда, арталлыда тюгюн ичерге неда тютюн ичилген жерде болургъа жарамайды. Юйде гюлле, къуургъан гюл къысымла тутаргъа да керек тюйюлдю. Жаз башында кирпиклеригизни боямагъыз, кырдык къатышыдырылып жарашдырылгъан башха косметика затланы да хайыранмагъыз.

Саулукъну жашау этигиз, тийишли аш ашагъыз, эртте техникде гимнастика, спорт бла кюрешигиз. Диетаны унутмагъыз, аллергияны къозгъаргъа боллукъ затланы: чертлеуюклени, цитрус кёгетлени, шоколадны ашамагъыз, газлы сууну ичмегиз, аш-азыкъ боянла къатышып жарашдырылгъан ашарыкъланы ашамагъыз. Юйню ичин мылы быстырла бла тазалай туругъуз.

-Бичен ауруу деп нек айтадыла поллинозгъа?

-«Бичен (гюл) ауруу» деген сёз тутуш онтогъузунчу ёмюрде жаратылгъанды. Кертисин айтханда, бу ауруну бичен бла, къалтыраукъ ауруу бла да бир тюрлю байламлыгъы жокъду. Илму тилде да аты поллинозду неда аллергиялы ринитди.

Бу ауруну юч кезиую болады: чакъгъан тереклени букъулары жайылгъан жаз башы, жайда чакъгъан кырдыкланы букъулары учхан заман сора кюз артында тепли хансла, ол санда амброзия чакъгъан кезиу. Жыл узуну ринитни юй букъу, юйде жашагъан жаныуарланы терилерини хауада учуп айланнган кесекчиклери къозгъайдыла.

Ушакъны **БАЙСЫЛАНЫ Марзият** бардыргъанды.

Эришиу

Туугъан жерибизни табийгъатына къайгъыра

«Къабарты-Малкъар бийик-тау табийгъат заповедник» ФГБУ «Чыпчыкъ-лагъа къышда болушайыкъ» деген проектни чегинде «Чыпчыкъла – бизни шуёхларыбыз» деген ат бла жыл сайын бардырылгъан республикалы эришиуню эсеплерин чыгъаргъанды. Аны мураты регионда ёсюп келген тёлюню экология культура бла шагъырейлендириую, сабийлени, аланы ата-аналарыны ёз жерибизни табийгъатын сакълау, Къабарты-Малкъарда кечинген чыпчыкъланы тюрлюлерин билиу ишге къошууду.

Суукъ заманда чыпчыкъла не ашаргъа, кече къайда къалыргъа билмейдиле. Кюн къысхарады, алагъа жашау магъананы тутхан аш-азыкъ аз болады, къанатлыгъа алаша температурагъа къажаулукъда турурча къошакъ энергия изленеди. Аны себепли ол ашны кёп ашаргъа керек болады. Хау, аллай къужур болумлада, сёзсюз, ала къырылып да къалмайдыла. Асламысы табийгъатда къабарыкъ табадыла. Алай ол жетишмегенлей, керлери аллары азыкъ тапмагъанлай, къышда ёлюп къалгъан къанатлыла да аз тюйюлдюе.

Ол жарсылагъа жораланнган конкурсха ыразылыкъларына кёре хар ким да къатышалгъанды: школгъа дери жыл санлыла, 1-11классланы окъуучулары, сабий чыгъармачылыкъ, къошакъ билим берген аралада юйреннгенле, устазла. Хорлагъанла Нальчик шахар округну 9-чу, 28-чи, 1-чи номерли школларыны, Черек районну Жемтала элини мектебини, Чегем районну Звёздный элини школуну келечиларидиле.

Эришиую чегинде жаш адамла чыпчыкъларгъа аш къуярча орунла ишлегенлиде, къышда мында кечиннген чыпчыкъланы суратха алгъандыла, алагъа аш-азыкъ къуйгъанлай тургъандыла, «Чыпчыкъланы дневниклерин» жарашдыргъандыла, устазла экология кружокланы чегинде «Бизде къышны оздургъан къанатлыла» деген темагъа жарыкъландырыу сагъатла бардыргъандыла. Проектте кёшулгъанлагъа жюрек ыразылыгъыбызны билдиребиз, экинчи жылда тюбешиую ашыгъып сакълайбыз.

ТОГЪУЗАЛАНЫ Лейла,
«Къабарты-Малкъар заповедник» ФГБУ-ну таматасыны орунбасары.

Пенсия фонд

«Энчи кабинетигиз» сизни болушлукъчугъуз

Россейни Пенсия фондуну Къабарты-Малкъарда управлениясындан эсгертгенлерича, фонд бла байламлы кёп жумушланы аны сайтында инсанны «энчи кабинетини» неда къырал жумушланы порталыны юсю бла тамамларгъа боллукъду. Ол бютюнда абаданлагъа, ишлеген адамлагъа, гитче сабийлери болгъан аналагъа тапды. Сора коронавирус жайылгъан кезиуде Интернетни хайырланыу саулукъгъа къоркъууну кёпге азайтады.

Бу амал бла инсан анга тийишли тёлеулени юслеринде толу билдириулени, керекли справкаланы алаллыкъды. Ишлегенле пенсиялары къалай къуралгъанына, урунуу стажлары, иш бла жалчытхан организация ала ючюн тёлеулени этгенин бла къалгъанын кёрлюкдюле. Энчи кабинетни юсю бла абадан адамгъа, сакъат сабийге неда гитчелигинден сакъатха къарагъаны ючюн инсан тёлеуле алырча заявление къоллыкъды.

Тас болгъан документни жангыртыргъа тынчды

Энчи лицевой счётну страховой номери (СНИЛС) жангыз бир кере бериледи, ол Россейни Пенсия фондуну «жашил карточкасында» да жазылады. СНИЛС инсаннга социал льготаланы, пенсияны алгъанда керек боллукъду, къырал жумушланы жалчытыуда хайырланылады. Анда Пенсия фондха этилген страховой тёлеуле, урунуу стаж да кёргюзтюледиле.

Адам аны тас этсе, жангыдан къыйынсыз аталлыкъды. Аны ючюн фондну сайтында инсанны Энчи кабинетине кирип, заявление къояргъа керекди. Бу сервис кёп болмай ишлеп башлагъанды. Интернет жокъ эсе, фондну клиент службасына барыргъа да жарарыкъды.

Эсгертиу: тукъумугъузну алышындыргъан эсегиз, СНИЛС-ни да жангыртыргъа керекди. Анда шартла паспортдагъыла бла келиширге тийишлидиле. Аны ючюн фондну жер-жерли бёлюмюне кесиги неда иш бла жалчытхан организацияны юсю бла заявление бла бирге страховой свидетельствогъузну да берирге борчлусуз. Сизге тукъумугъузну тюрлендирип, жангысын иерикдиле (лицевой счёт алгъынгылай къаллыкъды).

Сора арт кезиуде Интернетде СНИЛС-ни хазырлауну юсюнден билдириуле чыгъа турадыла. Аманлыкъчыла бу жумушну ачхагъа тындырыргъа хазырдыла. Аны бла байламлы Россейни Пенсия фонду страховой свидетельствону бериу неда алышыу анда хакъсыз этилгенин билдиреди.

Санатор багъыуму, ахчамы?

Социал жумушланы тамамлаугъа (НСУ) эркинлик берген справканы да Россейни Пенсия фондуну (ПФ) электрон кабинетинде алыргъа боллукъду. Аны ючюн ПФ-ну сайтында энчи кабинетде «Заказать справку о праве на получение НСУ» деген жазыуну сайларгъа керекди. Сизге да аны сетьни юсю бла электрон мухур салып иерикдиле, аны да клиент службалада берилген справкаланыча хайырланыргъа жарарыкъды. Аны принтер бла къагъытха тюшюрюрге да боллукъду.

НСУ-гъа льготалы дарманланы, сакъат сабийлеге багъыу аш-азыкъны, санаторийге путёвканы алгъанда, шахарла аралы темир жолда хакъсыз баргъанда хайырланылады. Адамны сайлауына кёре, аны жартысын неда саулай ахча бла алыргъа боллукъду.

Ашхана

Къоранчы – аз, зауукълугъу – кёп

Коронавирус бла байламлы жашау болум бир кесек тюрленнгенди десем, ётюрюк болмаз. Кёп юйюрлени келечилери эртденликде кетип, жаланда ингирде бирге жыйылгъан эселе, энди хал башхаракъ болгъанын барыбыз да билебиз. Мен оюм эгтенден, бютюнда тиширылагъа къыйыныракъ болгъанды. Нек? Кюн сайын уллуну, гитчени да бир ненча кере ашатып тургъан алай тынч тюйюлдю.

Бютюнда сабийле бир азыкъны эки-юч кере ашаргъа артыкъ сюймеучюлерин билебиз. Ол себепден мен аналаны терк хазырланнган талай татлы ашарыкъны амалларына юйретирге сюеме. Бу жумушлагъа сабийлени кеслерин да къатышдырыргъа боллукъду. Жубаннгандан сора да, ала андан уллу зауукълукъ табарыкъларына ишеклигим жокъду.

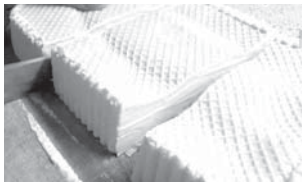

Мороженое

Алайды да, барыбыз да бек сюйген татлы ашладан бир мороженноеди. Бюгюн биз аны пломбир тюрлюсюн хазырларыкъбыз. Юйде аны жарашдырыр ючюн, 200 грамм сгущёнка бла жарым литр 33- процентлик сют баш керекди. Андан тёртеуленнге жетер тенгли юлюш чыгъарыкъды.

Бек биринчиден, керекли адырны бла миксерни ургъучун 30 минутха морозильникге салыгъыз. Аланы чыгъаргъанлай, сют башны къуюп, миксерни бек кючлю бурдуруп, 7 минутну тутасыз. Ызы бла, анга сгущёнканы къошуп, акъырын буруу бла бир минутну къатышдырасыз. Алай бла мороженое хазырды. Аны не алайлай неда вафель орунчукъларга салып, 4 сагъатха морозильникге кетересиз. Заман озгъанлай, ашап башларгъа болады.

Къалын хычин

Микроволновкада биширилген пирог да бек терк жарашдырылады. Алай бла 6 адамгъа жетеригин хазырлар ючюн, 2 жумуртха, 2 алма, 125 грамм бал туз, 135 грамм ун, гитче къашыкъ бла бир разрыхлитель, аллай бир да ваниль бал туз эм чай къашыкъны жартысы бла сары жау керекдиле.

Жумуртханы бузуп, ызы бла бал туз эмда жетерик чакълы бир кючлю туз атасыз. Аланы миксер бла иги къатышдырасыз. Сора ваниль бал тузну къошасыз. Сюйген корицаны да салыргъа боллукъду. Сора разрыхлительни уннга къошуп, аны жумуртхала болгъан адыргъа ашырасыз. Аланы иги къатышдырыгъандан сора уа алмаларыгъызны къабукъларындан ариулап хазырлайсыз. Микроволновкада хайырланылыучу адыргъа жау жагъып, юсюне уа алма туурамланы бла тылыгъызны саласыз эмда 6 минутну 800 Вт. иссиликде биширесиз. Аш татлы болсун!

Басмагъа **ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат** хазырлагъанды.

ТИНТИУ

Хауа жылыннганы бла контроль къатыланады

Белгилисича, жаз башы от тюшерге къоркъуулу кезиуге саналады. Аны баш сылтаулары - чуугъакъ кюнледе къауданны жандырыуду эм кереклисича сакъ болмауду. Эллени бла агъачланы ёртенден къоруулар ючюн, Нальчикни от ёчюлтюучю-къутхарыучу гарнизону надзор-профилактика бардыргъан бёлюм бла бирге рейдле бардырады. Бу жол аланы келечилери Акъ-Суда болгъандыла, агъач къыйырларында орналагъан жашау журтланы эм солуу объектлени иелери бла тюбешип, алагъа болумну ангылатхандыла эм жорукъла жазылгъан къагъытла да юлешгенди.

Эсгертиу: бир тюрлю сылтау бла от салып, тёгерек-башха заран жетдиргенле административ жуупха тартыллыкъдыла. Сёз ючюн, быйыл республикада 357 ёртен ёчюлтюлгенди. Аны бла байламлы 66 протокол жазылгъанды, дагъыда 57 инсан административ жуупха тартыллгъандыла.

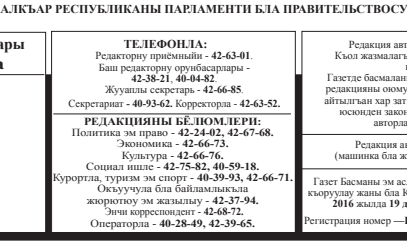

Бюгюнлюкде Россейни МЧС-и от тюшерге къоркъуулу жерлеге кече-кюн демей спутник бла къарап турады. Къабарты-Малкъарда аллай тинтиуле этиледиле.

ЖАНГЫЧЫЛЫКЪ

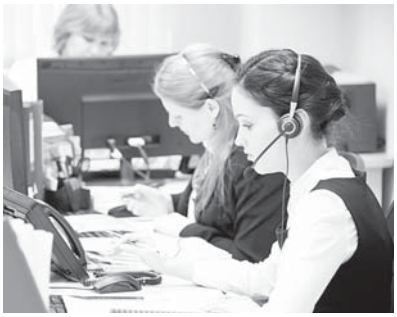

Жумушланы - онлайн амал бла

Ток бла жалчытыучу «Россети» компанияны битеу регионлада офислери, аланы саны уа 1017 болады, бюгюнлюкде жумушларын жаланда онлайн халда тамамлайдыла. Аны алайлыгъы коронавирус инфекция жайылгъаны ючюнгю, деп билдиргенديле компанияны КъМР-де бёлюмюндеп.

Арт эки жылны ичинде цифралы амал сингдириуге «Россетида» энчи магъана берип тургъандыла. Аны хайырындан шёндюгю къыйын кезиуде иш ол халгъа женгил кёчюрюлгенди. Хайырланыучула Интернет бла не тюрлю жумушларын да онлайн-халда тындырыргъа боллукъдула,

ол санда сетьге къошулургъа, токну асламыракъ неда азырракъ берииую юсюнден билдирирге.

Бу амалны къыйматлылыгъын озгъан айны экинчи кесегинде онлайн-заявкаланы саны юч кереге кёбейгени ачыкъ кёргюзтеди, деп белгилейдиле компанияда. Аны call-арасына сёлешгенлени эмда Интерактив сервислерин хайырланнганланы саны быйтырны бу кезиуюнден 50 процентге ёсгенди. Заявкалагъа тынгылы къарагъанларындан сора компанияны специалистлери аланы хайырланыучуланы «энчи кабинетлерине» эмда электрон почталарына жибередиле.

Ишни быллай амалына «Газпром межрегионгаз Нальчик» эм «Газпром газораспределение Нальчик» компанияла да кёчгендиле. Тийишли информацияны эмда бёлюмлени бла службаланы телефон номерлерин: **http://www.mrgkbr.ru/ эм http://www.kbgaz.ru/index.php/o-kompanii/filialy** сайтлада табарыкъсыз. Саулай къыралда хакъсыз болгъан **8-800-100-09-04** номер бла сёлешгенлеге специалистле консультация берликдиле, газны эселлеген приборланы кёргюзтюулерин аллыкъдыла, оборудованиягъа ремонт этилирге неда алышындырыргъа керекли жумушланы тамамларгъа болушурукъдула.

Авария болгъаныны юсюнден «Газпром газораспределение Нальчик» компаниягъа юйдеги телефон бла **04** неда **8 (8662) 75-17-40** номерлеге мычымай сёлешигиз! Сотовый телефондан а ары **004** (Билайн) неда **040** (Мегафон, МТС, Теле2) номерле бла тюшерге боллукъду.

Газ ючюн Интернет бла тёлерге неда неллай бир газ хайырланылгъанын билдирирге сюйгенлеге компанияны сайтында (**https://мойгаз.смородина.онлайн/login**) «энчи кабинет» барды. Тюрлю-тюрлю заявкаланы **call-center@kbgaz.ru** электрон почтагъа жазып берирге боллукъду.

Бу эки компанияны офислери, бёлюмлери, жер-жерледе абонент пунктлары да алгъынгы график бла ишлейдиле. Алай дагъыда бир амал бар эсе, жумушларгъызны Интернет неда телефон бла тамамларгъа кюрешигиз деп чакъырадыла.

УЛЬБАШЛАНЫ Мурат хазырлагъанды.

Соруу-жуап

Макаронла бишген сууну тёгерге нек жарамайды?

Макаронланы биширгенде, аладан крахмал чыгъады, ол сууну акъсыл этеди. Аны бир оруннга къуюгъуз да, жаратхан соусларгъызгъа къошуп, паста хазырлагъыз. Бу суу аны къалыныракъ этерикди, ашагъанда да татымлыракъ боллукъду, деп юйретеди **шеф-повар Сергей Ли-Шу-Хва**.

Италиячы **повар Валентино Бонтемпи** уа ала алгъа чюгюндюню неда шпинатны биширгенлерин, сора аланы сууларына уа пастаны салгъанларын айтады. Алай жарашдырылгъан паста кёп тюрсюнлю ариу болады.

Юй бийчеле уа макаронла бишген сууда этилген тылы неда хазырланнган кёгетле татыулу болгъанларын билдиредиле. Аллай сууну юй битимлеге къуяргъа да боллукъду. Ол аякъ-къашыкъны жаулу ашарыкъладан сора жуугъа да иги жарайды. Сора аякъларыгъызны анда жибите турсагъыз да, хата кёрмезсиз.

Къайсы жумуртхала игидиле?

Эм игилеге диеталы гаккыла саналадыла, аланы 7 кюнню ичинде хайырланыргъа керекди. Столовыйлени уа 25 кюнню да тутаргъа жарайды, деп билдиреди **Роспитцесоюзну баш эксперти Людмила Карпенко**.

Ол ангылатханыча, жумуртханы 1, 2-чи эм 3-чю къауумлагъа качестволарына угъай, ауурлукъларына кёре юлешедиле. 3-чю къауумдагъы гаккыланы жаш тауукъла табадыла – ала гитчеректдиле, татымлыдыла. 1-чи къауумдагъы уллу гаккыланы уа абаданыракъ тауукъла табадыла.

Мор тюрсюнлю жумуртханы юслеринден айтханда, алада йод акъладан эсе кёпдю. Къабукълары да къалынракъды. Гаккыны тюрсюню тауукъланы породаларына кёре болады, качестволарында башхалыкъ жокъду.

9-чу классда географияны нек сайлайдыла?

Быйыл 9-чу класслада ЕГЭ-де сайланып берилген экзаменлени араларында экинчи жерни география алады. Биринчи жерде естествознание барады, аны бирирге окъуучуланы 56 проценти сюйгенديле. **«Экономиканы бийик школу» миллет излем университети билим бериую айнытыуну институтуну башчысы Ирина Абанкинани** оюмуна кёре, аны сылтауу бу дерслени тынчлыкларындады.

Аладан дерсле ийыкъгъа бир кере бардырыладыла, юйретилген материалны ёлчеми уллу тюйюлдю. География бла обществознаниядa бирча темала аслам тюбейдиле, нек дегенде экинчисинде къыралланы юслеринде кёп айтылады. Сабийлени къаууму 9-чу классдан сора орта усталыкъ билим берген учреждениялагъа окъургъа киредиле, аны ючюн быллай сайлау алагъа экзаменлени тынчыракъ этеди. ЕГЭ-де уа кёпле физика бла информатиканы бередиле, ол алагъа артда профильли вузлагъа кирирге себеплик болады.

Федерал басманы материалларына кёре **КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия** хазырлагъанды.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редакторну орунбасары
ТЕКУЛАНЫ Хауа

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
АТТАЛАНЫ Жамал (баш редактор)
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат (баш редакторну орунбасары),
ТОКЪУЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь),
ТРАМЛАНЫ Зухура,
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - 42-63-01.
Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82.
Жууаплы секретарь - 42-66-85.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право - 42-24-02, 42-67-68.
Экономика - 42-66-73.
Культура - 42-66-76.
Социал ишле - 42-75-82, 40-59-18.
Курортла, туризм эм спорт - 40-39-93, 42-66-71.
Окъуучула бла байламлыкъла жюрютюу эм жазылыу - 42-37-94.
Энчи корреспондент - 42-68-72.
Операторла - 40-28-49, 42-39-65.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмегге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпню алмайды.

Газет Басманы эм аслампы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.
Регистрация номер —ПИ № ТУ07-00118. Индекс - 51532

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени иелерине тандырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыдыла.
Телефона: 76-01-21

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыдыла.
Телефон: 42-69-34

Газет ийыкъгъа юч кере чыгъады - геуюрге, орта, шабат кюнледе.

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салынгъанды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасары;
Геляланы Валентина - (1,2-чи летле),
Баллиланы Феруза - (3, 4-чю летле) - корректорла.

Тиражы 1466 экз. Заказ № 715

Багъасы 10 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНЫЙ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5

электрон почта:
elbor_50@mail.ru